

Олена СПИВАК

СПОГАДИ РОВЕСНИЦІ ІНСТИТУТУ

На посаду завідувача канцелярії Інституту суспільних наук мене прийняв 7 червня 1952 р. директор проф. Олексій Нестеренко разом із вченим секретарем Олександром Карпенком. Це була, по суті, посада секретаря директора. До канцелярії належали також дві друкарки: Марія Смик і Наталя Подляшецька.

Я поступово знайомилася із співробітниками інституту. Враження було дуже приємним. Атмосфера в установі була спокійною, доброзичливою. Мені пощастило працювати з такими великими вченими та інтелектуалами (не боюся цього слова), як академік М. Возняк, професори І. Крип'якевич, І. Свенціцький, з науковцями середнього покоління Л. Гумецькою, М. Смішком, С. Щуратом, М. Лемехою, М. Нечиталюком, О. Ратичем, С. Білецьким та іншими, а також із талановитою молоддю – Б. Яремчишиним, Ю. Сливкою, Я. Ісаєвичем, Ф. Стеблієм, Я. Дашкевичем, В. Ауліхом та ін. Особливо дорогі мені й досі жінки (тоді ми були дівчата): Л. Крушельницька, М. Вальо, У. Єдлінська, Л. Мельничук-Лучко, Т. Козлова, В. Кравець, В. Карпова, Я. Закревська, Р. Керста, Л. Коць та інші, з якими я не тільки співпрацювала, але й вчилася в них доброзичливості, порядності, поваги до людей.

У 1953 р. О. Нестеренка перевели на роботу до Києва, тимчасово виконував обов'язки директора М. Смішко. У тому ж році на посаду директора інституту призначено професора Крип'якевича. Іван Петрович працював тоді завідувачем відділу історії України. Був надзвичайно скромним, спокійним, врівноваженим, інтелігентним, доброзичливим і елегантним паном. Чи був гарним мужчиною з погляду жінок? Може, не так гарним, як “інтересним” – високим, струнким, елегантним і надзвичайно акуратним в одязі. Завжди такий собі “випрасуваний” і при краватці. Це, зрозуміло, робило честь його дружині. Тільки кілька разів бачила його без краватки, коли приходив на декілька хвилин до інституту, влітку під час відпустки, засмаглим, веселим, бадьорим (не офіційним). Комір сорочки лежав поверх маринарки (на манір “апаш”). Вітався, уважно дивився на мене і говорив: “Ну чому Ви, Олено Василівно, сидите така бліда в цій приймальні? Ідіть на сонечко. Така погода, якраз треба йти у відпустку”. Він завжди брав відпустку в червні. Відпочивав удома (у Львові). Постійно ходив на прогулянку до Шевченківського гаю, де знав кожну стежину. Коли завідував відділом, до директора заходив тільки тоді, коли його викликали.

... І ось збираються загальні збори Інституту разом із Вченою радою. Будуть офіційно “вінчати” Івана Петровича на посаду директора. В президії зборів дирекція, члени Вченої ради, представник Президії АН УРСР і відділу науки обкому партії, а також І. Крип'якевич. Я звернула увагу на лице Івана Петровича. Вигляд у нього був сумний, “страдницький” і недобрый. Таким я його ніколи більше не

бачила. Подумала тоді, що він не хотів бути директором, боявся, що адміністративна робота заважатиме науці. Але що ж, треба було займати директорський кабінет...

Перше, що зробив Іван Петрович, – викинув “кнопку” – контакт, який дзвоником викликав до кабінету секретаря приймальні, тобто мене. Якщо Івану Петровичу треба було щось виконати або когось викликати, він заходив до приймальні й просив виконати його доручення. Просив, а не наказував. Встановив твердий графік прийому відвідувачів (а їх було багато – науковці, письменники, поети, художники тощо): усіх приймав, передусім сторонніх осіб, співробітники могли прийти в будь-який час. Особливо шанобливо ставився до літніх жінок. Так, кілька разів приходила до нього дружина покійного професора Мирона Кордуби, донька професора Свенціцького Віра Іларіонівна. Іван Петрович їх проводив до дверей приймальні. Згодом, у процесі роботи зрозумів, що має “міцні тили”: заступника директора з наукової роботи М. Смішка, який був не тільки вченим, а ще й пильним та працьовитим адміністратором, кадровика – вченого секретаря О. Карпенка, а в адміністративно-господарській частині Д. Хом’яка, старшого бухгалтера Г. Салевича й інших солідних працівників.

Іван Петрович був вихованою людиною. Ніколи не заходив до приміщення в капелюсі. Знімав його перед дверима приймальні. Своїм прикладом вчив молодь. Одного разу зайшов наш молодший науковий співробітник у плащі і капелюсі з папкою в руках, мене про щось запитував. У цей час приїхав Іван Петрович, зайшов до приймальні, в руках тримаючи капелюха, привітався. Раптом, побачивши молодика, його лице почало червоніти від гніву, почав кричати: “Як ви смієте заходити до приймальні в капелюсі? Ви повинні поважати стіни, в яких працюєте, тим більше, що працюєте в науковій установі. Це, по-перше, а, по-друге, перед вами сидить дама”. Молодика як вітром здуло. Я перелякалася, бо ніколи не бачила Івана Петровича таким розлюченим за весь час спільної праці.

Вже пізніше, коли Іван Петрович був на пенсії, а я працювала у Львівському університеті ім. І. Франка, то не раз бачила, як ректор М. Максимович, заходячи у вестибюль університету, знімав капелюха.

Свої наукові статті Іван Петрович (перший варіант) друкував вдома сам. Якщо вони були позапланові чи приватні, просив друкарок переддрукувати на чисто, завжди платив за це “по-королівськи” і через мене передавав гроші тільки у конвертах.

Був досить демократичним у ставленні до працівників, які займали нижчі посади. Наприклад, коли друкарка Марійка Смик виходила заміж і запросила Івана Петровича на весілля, він прийшов і подарував молодим гарну картину. Для родини Смик це було велике свято.

Працюючи тривалий час з Іваном Петровичем, я переконалася в його порядності, чесності, доброзичливості, повазі до людей.

Якось вчений секретар П. Малий рекомендував Іванові Петровичу звільнити з роботи працівника адміністрації за невідповідність посади. Працівник той подав позов до суду, на якому мав бути присутній директор. Іван Петрович не був згідний з рішенням вченого секретаря і сказав, що ні до якого суду не піде, бо брехати не вміє, не хоче і не буде. П. Малий сам до суду не пішов, а попросив піти М. Смішка. Працівник свої права у суді відстояв.

Не раз Іван Петрович ходив у гості до співробітників. Так (здається, у 1954) дирекція та відділ економіки були запрошені до М. Лемехи з нагоди захисту

кандидатської дисертації. Там були присутні ще й друзі Михайла Васильовича та Ярослави Степанівни, а також їхні діти: син Роман, юнак-красень, донечки – симпатична Леся та чарівна маленька Марта. Було весело. Іван Петрович дотепно жартував, розповідав різні історії. Потім усі співали. Михайло Васильович попросив заспівати й мене. Я обрала “Там, де Ятрань круто в’ється”. Іван Петрович уважно слухав, а коли я закінчила співати, першим мені заплодував.

В 1954 році Уляна Ярославівна Єдлінська захистила кандидатську дисертацію і з цього приводу влаштувала фуршет. Присутні бажали дисертантці всіляких гарездів. Хтось із співробітників побажав Уляні в майбутньому стати доктором наук. Іван Петрович скромно стояв із келихом у руці, посміхався, а згодом сказав: “А я бажаю Уляні Ярославівні бути докторовою” (тобто вийти заміж за доктора наук). Що незабаром і сталося. Уля вийшла заміж за Вітольда Вітольдовича Ауліха. У них були романтичні стосунки. Іван Петрович вважав, що наука наукою, а жінка має бути передусім дружиною та мамою.

Одного разу Іван Петрович попросив мене послати машину за професором І. Свенціцьким. Водій Сидір Матвійович Шевченко привіз Іларіона Семеновича. Це була надзвичайно симпатична людина, усміхнена, весела. Привітався, сказав, що я гарно виглядаю і у мене гарна сукня. Говорив зі мною російською мовою. Та й дружина його була росіянкою. Я допомогла йому зняти плащ, взяла капелюх, повісила на вішак. Іларіон Семенович досить довго був у Івана Петровича. Нарешті він вийшов з кабінету, Іван Петрович його проводжав. Я допомогла Іларіонові Семеновичу одягнути плащ, а він вийняв з кишені декілька цукерок і дав мені (донька Марія Іларіонівна завжди клала до його кишені цукерки, щоб він пригощав “своїх дівчат” у відділі мовознавства). Я подякувала. Іван Петрович з посмішкою дивився на це, а потім з гумором сказав: “Іларіоне Семеновичу, серце сучасних жінок цукерками не здобути!” Всі ми розсміялися.

...Закінчується робочий день. Іван Петрович одягається у своєму кабінеті. Його чекає машина. Прощається і виходить. За кілька хвилин повертається.

– Що сталося, Іване Петровичу? – А, вже починається той анекдот про професора та його калоші. Я їх забув одягнути, тому й повернувся... Весело посміхнувся.

Колись до Івана Петровича на прийом прийшла досить молода жінка. Була одягнена в плащ, а на голові мала шапку з хутра (по-парубоцьки заломлену на одне вухо – “кубанка”). Зняла плащ і зайшла до кабінету в шапці. Коли вийшла, за кілька хвилин вийшов із свого кабінету Іван Петрович і каже: “Олено Василівно, Ви зауважили, як була одягнена жінка? У неї шапка була на бакер. Я з нею розмовляв, а сам думав, як та шапка тримається на голові? Боявся, що спадє”. А мені було смішно, як Іван Петрович сказав “набакер”. Втім, як мені недавно пояснили, це був один з рідкісних у його мові полонізмів: відповідником польського “набакер” є українське літературне “набакир”.

Заходжу одного разу до кабінету Івана Петровича і бачу на великому письмовому столі розгардіяш: лежать різні папери, папки, бібліографічні картки. Мушу навести порядок. Все гарно посклала, розклала на столі. Приїхав Іван Петрович. За півгодини вийшов з кабінету і запитав: “Хто у мене на столі робив порядки?” “Я”. “А навіщо?” “Бо на вашому столі був такий безлад...” “Олено Василівно, я Вас дуже прошу, ніколи не робити такі порядки, бо я тепер не можу нічого знайти. У моїх безладах я добре орієнтуюсь...”

Друкую на фірмовому бланку наказ про відрядження старшого наукового співробітника відділу археології до Києва “терміном... і т. д... Підстава... Підпис директора...” Занесла в кабінет на підпис. Приїхав Іван Петрович... За кілька хвилин вийшов із кабінету та сказав з гумором: “Ви дали мені на підпис “законспірований наказ”... Виявляється, що я не написала прізвище ст. наук. співробітника. Мені було соромно і смішно за “законспірований наказ”.

До Інституту приходила велика кількість кореспонденції, зокрема із-за кордону. Я збирала поштові марки для свого сина-школяра. Іван Петрович якось побачив це і спитав, для чого я збираю марки. “Для сина. А що?” “Мій син Петро також збирає марки. Він філателіст”. І я почала збирати марки для Івана Петровича.

Близько двадцяти років я співала і вела програму українською та російською мовами в заслуженій народній (самодіяльній) капелі Будинку культури зв’язку під керівництвом Євгена Вахняка. Капела досить часто їздила на гастролі, зокрема до Києва та Прибалтики. Обласна профспілка оплачувала відрядження із збереженням заробітної плати. Іван Петрович, знаючи це, спокійно підписував заяву про моє відрядження. Молодший син І. Крип’якевича Роман Іванович теж час від часу виїжджав на гастролі як учасник самодіяльного симфонічного оркестру Львівського політехнічного інституту. Одного разу я мала їхати до Києва, й Іван Петрович звернувся з проханням: “Олено Василівно, моя дружина просить купити нитки сірого кольору”. “Іване Петровичу, я з приємністю виконаю прохання вашої дружини, лише мені потрібно знати який номер ниток потрібно”. Іван Петрович широко розлющив очі, він із здивуванням запитав: “А що, нитки мають номер?” “Так, мають”. На другий день Іван Петрович сказав, що це має бути номер 40. От тобі й академік! Не знає, що нитки мають номери, з посмішкою подумала я.

В Інституті була традиція збирати гроші на всілякі події: свята, ювілеї, бенкети з приводу захисту дисертацій, весіль тощо. Складали підписний лист і збирали гроші. Одного разу я принесла Іванові Петровичу такий лист після того, як були зібрані всі гроші. Він подивився і сказав: “Прошу, коли будете збирати в майбутньому, звертайтеся до мене першим. Я буду зазначати свою суму сам. Хай деякі професори рівняються на мене”. До речі, треба сказати, що таких вечорів відпочинку (“капусники”), які ми влаштовували за час дирекції Івана Петровича, я більше ніде не бачила. Був актив молодих ентузіастів: Л. Крушельницька, М. Вальо, Л. Мельничук-Лучко, Ю. Сливка, Б. Яремчишин і я, а також незмінний дотепний автор І. Цапенко, який писав різні гумористичні інтермедії. Наприклад, відбувся прилюдний захист дисертації на тему “Прізвища співробітників інституту та їх внесок у науку” (Сливка, Цапенко, Котів (Рибка), Баран, Білоштан, Салевич, М’яникова та інші). Наукова конференція на тему “Курочка знесла яєчко”. Виступали представники відділів археології, історії України, мовознавства, української літератури, економіки з “науковим” обґрунтуванням теми. Працювали “летюча пошта”, “аукціон”, “міх несподіванок” та інші. На такі капусники запрошували письменників Д. Павличка, Р. Братуня, Ю. Мельничука, артистів (О. Вітик, Аркушенко, М. Співак та ін.).

Одного разу в кінці робочого дня прийшов мій чоловік і сидів скромно біля мого письмового столу. З кабінету вийшов Іван Петрович, глянув на “відвідувача” і попрямував до кабінету Маркіяна Юліановича. Через кілька хвилин вийшов, підійшов до мене і сказав:

– Чому, Олено Василівно, ви мене не знайомите зі своїм чоловіком (я недавно вийшла заміж). – Мій чоловік аж підскочив, виструнчився. Познайомила. Іван Петрович потиснув руку моєму чоловікові, уважно подивився на нього і сказав: – Ого, які очі... Посміхнувся і пішов у свій кабінет. А очі у мого чоловіка справді дуже красиві – сині-сині.

...В офіційній обстановці Іван Петрович тримався спокійно, стримано, з гідністю; в неофіційній – був уважним, посміхався трохи іронічно, іноді з гумором, ніби розумів думки деяких своїх співробітників, особливо молодих. Мабуть, його життєвий досвід і вік давали йому підставу для цього. Помічав багато чого, але умів промовчати там, де треба було, або делікатно висловлював свою думку. Пригадую похорон І. Свєціцького. До речі, покійний любив квіти і особливо восени грона червоної калини. І помер у вересні, коли достигала калина. Я звернула увагу на великий вінок з червоної калини з білими стрічками і подумала – символічно, коли калина проводить в останню путь людину, яка любила її. Подумала та й все. Народу було багато. Початок похоронної процесії був майже на початку вул. Саксаганського, а кінець ще біля музею, тобто на Драгоманова, 42. Ми йшли разом з Я. Лемехою. На кладовищі промовляло чимало ораторів про життєвий шлях Іларіона Семеновича. Виступив також Іван Петрович. Свій виступ він почав з того, що зауважив на вінку з червоної калини на білих стрічках напис золотими літерами: “Батькові – вчителю”... На це ніхто не звернув уваги, а Іван Петрович звернув. Він розумів, що для доньок Віри та Марії Іларіон Семенович був не тільки батьком, а ще й вчителем, справи якого вони мали продовжувати... За кілька днів Віра Іларіонівна приходила до Івана Петровича, дякувала за організацію похорону, хоч директор мав неприємності за нього.

Досить часто я була в помешканні Івана Петровича на вул. Острозького, 7, коли привозила документи на підпис. Кабінет Івана Петровича був невеликий з широким вікном, що виходило в сад. Одного разу я повезла якісь статті, зайшла до кабінету. Іван Петрович сидів за письмовим столом і щось друкував. Вікно було широко відчинене, а в саду цвіли яблуні. Яскраво світило сонце. Чомусь це мені запам’яталося навічно: Іван Петрович за друкарською машинкою, а за вікном у яскравому сонці квітучі яблуні...

Працювала я в інституті до 1964 р., а потім перейшла на роботу у Львівський державний університет імені Івана Франка. У 1967 р. 22 квітня десь о 12 год. зателефонували в деканат історичного факультету і сповістили, що помер Іван Петрович Крип’якевич, і що сьогодні похорон. Всі, хто в цей час був на факультеті, зібралися, купили квіти і поїхали прощатися. На похороні було досить багато людей. Іван Петрович просив, щоб його поховали поруч із дружиною без особливих почестей з дому, скромно. Траурна процесія вирушила від будинку і повернула на вулицю Колгоспну, тепер І. Крип’якевича. Я йшла в кінці процесії і раптом зупинилася, обернулася, щоб востаннє подивитися на будинок № 7, де тривалий час мешкала і працювала велика людина. На другому поверсі було широко розчинене вікно, а за ним стояв Петро Іванович і з сумом дивився на процесію. Він був інвалідом і не зміг бути на кладовищі. Мені було дуже сумно.

Іван Петрович Крип’якевич був людиною непересічною, розумною, інтелегентною, доброзичливою.